

5. Белявцев, М. І. Особливості товарного ринку [Електронний ресурс] / М. І. Белявцев. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com.ua/marketing/osoblivosti_tovarnogo_rinku>.
6. Кузьменко, О. В. Особливості сучасної асортиментної політики виробничого підприємства [Текст] / О. В. Кузьменко // Экономика и управление. – № 5. – 2010. – С.117–122.
7. Асортиментна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ibc-kiev.com.ua/marketyngova-polityka/asortymentna-polityka>>.
8. Мазепа, Т. С. Формування асортиментної політики підприємств роздрібною торгівлі [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Т. С. Мазепа. – Х., 2007. – 20 с.
9. Котлер, Ф. Маркетинг менеджмент [Текст] / Ф. Котлер ; пер. с англ. – 11-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 800 с.
10. Скачков, О. М. Ціну визначає аналіз споживчого вибору [Текст] / О. М. Скачков // Маркетинг в Україні. – 2002. – № 1. – С. 47–54.
11. Ансофф, И. Новая корпоративная стратегия [Текст] / И. Ансофф ; пер. с англ. С. Жильцова. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
12. Калашнікова, І. Рівень насичення ринку, як основа оптимізації товарообігу [Електронний ресурс] / І. Р. Калашнікова, С. В. Футулуйчук. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/64612.doc.htm>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Базилев, 2011.

УДК 658.14/17

В.В. Фошан, асп.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Описано механізм і основні етапи оцінки рівня фінансових ризиків підприємства з використанням рейтингового методу. Запропоновано систему показників для оцінювання рівня основних фінансових ризиків підприємств торгівлі. Розглянуто алгоритм рейтингової оцінки рівня фінансових ризиків підприємства.

Описаны механизм и основные этапы оценки уровня финансовых рисков предприятия с использованием рейтингового метода. Предложена система показателей для оценивания уровня основных финансовых рисков предприятий торговли. Рассмотрен алгоритм рейтинговой оценки уровня финансовых рисков предприятия.

The mechanism and the main stages of evaluation the level of the financial risks using the rating method are described in this article. The basic indicators for evaluation the level of financial risks for enterprises of trade are proposed. The algorithm of the rating level of financial risks is considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Діяльність підприємств, особливо в умовах кризових явищ в економіці, супроводить ситуація невизначеності та схильності до ризиків, що впливає на ефективність діяльності та зумовлює актуальність дослідження методів аналізу і управління ризиками на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу і управління ризиками присвячені дослідження І.А. Бланка, В.В. Вітлинського, В.В. Лукьянкової, В.В. Черкасова, О.І. Ястремського, Е. Брігхема, О.П. Альгіна, І.Т. Балабанова, Е.С. Стоянової, В.В. Ковальова, А.С. Шапкина, В.А. Боровкової, Б.А. Лагоши, М.А. Дядюк та ін. Аналіз публікацій із даної проблеми виявив неоднозначність існуючих підходів до оцінки ризиків на підприємстві.

В економічній літературі частіше основними методами оцінки ризиків називають статистичні та метод експертних оцінок. Існує низка інших методів, які описані, на наш погляд, не досить повно і вимагають деталізації та уточнення.

Мета та завдання статті. Метою даного дослідження є розгляд і уточнення механізму оцінки рівня схильності до фінансових ризиків підприємства з використанням методу рейтингової оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами проведених досліджень визначено, що для оцінки ризиків діяльності підприємства використовується широкий спектр відповідних інструментів. Разом із тим, більшість існуючих методичних підходів потребує використання складного математичного апарату, що вимагає значного об'єму статистичної інформації, а також ускладнює сам процес визначення рівня ризиків. Одним із способів вирішення даної проблеми є використання методу рейтингової оцінки.

Рейтингова оцінка ризиків – це присвоювання певного рівня (категорії), що характеризує рівень схильності до ризиків підприємства, в процесі аналізу кількісних характеристик (фінансових коефіцієнтів) в їх впорядкованому ряду.

Рейтинговий метод широко використовується при аналізі фінансово-господарської діяльності підприємств, як з метою порівняння низки господарюючих суб'єктів, так і для визначення відповідності досягнутих підприємством результатів деякому еталону, з яким результати порівнюються. Як еталон можуть виступати,

наприклад, бюджетні або планові показники, результати базового періоду або уявлення про якість аналогічне "ідеальне" підприємство.

Стосовно фінансово-економічного аналізу апарат середньоквадратичної оцінки був описаний у працях Р.О. Костирко [3], М.І. Баканова і А.Д. Шеремета [4], О.В. Тевелева [9].

Розглянемо суть рейтингового методу детальніше. Рейтинговий метод побудований на практичному використанні статистичного методу визначення ступеня розкиду аналізованих величин від деякого базисного орієнтиру – середньоквадратичного відхилення.

Визначення рейтингу може базуватися на системі абсолютних і відносних показників або на поєднанні тих і інших. Проте на практиці в більшості випадків застосовуються відносні показники.

Система рейтингової оцінки припускає реалізацію наступних основних етапів:

1. Відбір і обґрунтування системи показників, що використовуються для розрахунку рейтингу.

При визначенні рейтингу принципове значення мають об'єктивність і точність вибору системи показників. Основним критерієм для відбору показників є те, що вони повинні базуватися на даних публічної звітності підприємств, що дозволить зробити оцінку доступною, безперервною, об'єктивною.

Крім того, існує низка вимог, які пред'являються до системи коефіцієнтів із погляду ефективності рейтингової оцінки [3]:

- фінансові коефіцієнти повинні бути максимально інформативними і давати цілісну картину стійкості фінансового стану підприємства;

- у економічному сенсі фінансові коефіцієнти повинні мати однакову спрямованість (позитивну кореляцію, тобто зростання коефіцієнта означає поліпшення фінансового стану);

- для всіх показників повинні бути вказані числові нормативи мінімального задовільного рівня або діапазону змін;

- фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства як в просторі (тобто порівняно з іншими підприємствами), так і в часі (за низку періодів).

У нашому дослідженні ми вивчаємо вплив фінансових ризиків на структуру капіталу торгівельних підприємств. Серед групи фінансових ризиків ми виділили ті, які роблять найбільш істотний вплив на структуру капіталу підприємства.

Ризик зниження фінансової стійкості пов'язаний у першу чергу з «недосконалістю структури капіталу» тому аналіз його впливу є

важливим елементом процесу формування капіталу і розгляду джерел фінансування підприємства.

Ризик неплатоспроможності має безпосередній зв'язок із збалансованістю і ефективністю використання ресурсів підприємства і може бути вирішальним чинником для зміни структури капіталу.

Кредитний ризик пов'язаний із кредитною політикою підприємства і поняттям ефективності використання ресурсів, а оскільки рівень і якість дебіторської заборгованості надає великий вплив на ліквідність підприємства, а, отже, на якість структури капіталу, вважаємо за необхідне враховувати цей ризик при формуванні структури капіталу.

Ціновий ризик, інфляційний, валютний, відсотковий, податковий ризики роблять великий вплив на ефективність діяльності і на прибутковість підприємства. Інвестиційний, депозитний, інноваційний ризики пов'язані безпосередньо із структурою капіталу підприємства, але є нехарактерними для торгових підприємств, залежать від політики, що проводиться менеджерами компанії, і можуть бути розглянуті тільки в індивідуальному порядку. Криміногенний ризик є менш вірогідним і його аналіз необхідно проводити також в індивідуальному порядку.

Таким чином, в нашій роботі виділимо групу коефіцієнтів для оцінки і аналізу ризику зниження фінансової стійкості, ризику неплатоспроможності (ризик незбалансованої ліквідності) і кредитного ризику.

Ризик зниження фінансової стійкості можна визначити як структурний ризик підприємства, пов'язаний з недосконалістю структури операційних активів і капіталу.

Для визначення групи коефіцієнтів що найповніше характеризують структуру капіталу підприємства стисло розглянемо поняття «Фінансової стійкості» і способи її оцінки.

Поняття фінансової стійкості трактується в економічній літературі двояко.

Багато авторів розглядають це поняття вузько, як стан взаємин підприємства з кредиторами (В.В. Ковальов [1; 2]), або як ефективність структури активів і капіталу (М.Н. Крейніна, І.А. Бланк, Р.Н. Холт, Л.А. Бернстайн, В.В. Бочаров) і для її аналізу використовують коефіцієнти фінансової стійкості.

Інші розглядають фінансову стійкість в прямому взаємозв'язку з ліквідністю і рентабельністю, тому здійснюють оцінку фінансової стійкості на основі аналізу структури активів і пасивів балансу, аналізу показників ефективності діяльності та ділової активності

(К.В. Щиборщ, С.М. Гайдар [6], Л.І. Кравченко, Р.С. Папехін, В.В. Лук'янова [5]). Найповніше взаємозв'язок і взаємозалежність даних економічних категорій сформулював Р.С. Папехін: «Суть фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, а її зовнішнім проявом є платоспроможність як здатність своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання за торговими, кредитними та іншими операціями платіжного характеру. Платоспроможність є наслідком ліквідності підприємства, рентабельності діяльності та ефективного управління грошовими потоками».

Дійсно, такі характеристики підприємства як фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність, ефективність діяльності, рівень ділової активності існують лише у взаємозв'язку і у взаємозалежності. Але для того, щоб не змішувати поняття і з метою розгляду впливу кожного з обраних нами ризиків окремо ми дотримуватимемося вужчої точки зору.

Коефіцієнтів, які характеризують стан фінансової стійкості підприємства досить багато. У вивчених нами літературних джерелах згадується більш 2-х десятків показників, що характеризують структуру джерел коштів і їх вкладень. На підставі зробленої нами вибірки, яку підтверджують аналогічно проведені дослідження, викладені в праці Н.А. Кизим [8], виділена група коефіцієнтів, що найчастіше зустрічаються в економічній літературі та відповідають вимогам до системи коефіцієнтів під час проведення рейтингової оцінки, а саме:

- коефіцієнт автономії (незалежності);
 - забезпеченість власними засобами;
 - коефіцієнт маневреності;
 - коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності;
 - коефіцієнт фінансування;
 - співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- Ризик неплатоспроможності (ризик незбалансованої ліквідності)
- ризик зниження ліквідності оборотних коштів, і як наслідок, виникнення негативних грошових потоків, що може привести до банкрутства підприємства.

Поняття ліквідності та платоспроможності тісно пов'язані, оскільки вони характеризують ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, згрупованими за термінами погашення. Як визначає Н.А. Власова [7] в своєму дослідженні: «ліквідність підприємства припускає співвідношення всіх поточних активів і їх

груп із поточними зобов'язаннями, а платоспроможність – високоліквідних активів із найбільш терміновими зобов'язаннями».

Рівень ліквідності визначають здатністю підприємства швидко і з мінімальним рівнем фінансових втрат перетворити свої активи (майно) в грошові кошти. Ліквідність і платоспроможність характеризуються також наявністю у підприємства ліквідних коштів у формі залишку грошей у касі, грошових коштів на банківських рахунках і елементів оборотних активів, що легко реалізуються.

Ризик неплатоспроможності витікає із стану ліквідності підприємства.

На практиці розрізняють декілька рівнів ліквідності - це:

– нормальна ліквідність виражається здатністю підприємства своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями зі своїми партнерами і державою протягом всього року – ризик незначний;

– обмежена ліквідність означає, що підприємство не може скористатися вигідними комерційними можливостями, що виникають, і у нього обмежена свобода вибору прийнятних фінансових рішень – ризик високий;

– низька ліквідність означає, що підприємство не здатне своєчасно погасити свої поточні боргові зобов'язання. Це може привести до вимушеного продажу довгострокових активів, а у найгіршому варіанті — до тривалої неплатоспроможності та банкрутства – ризик критичний.

Зростаючий ризик неплатоспроможності характеризує:

– неможливість погасити найбільш термінові зобов'язання перед постачальниками матеріальних ресурсів і послуг;

– упущену вигоду в отриманні прибутку;

– зростання заборгованості персоналу з оплати праці;

– прострочені платежі державі по податках і зборах і супутні їм штрафні санкції і ін.

Виділимо групу коефіцієнтів, що характеризує ліквідність і платоспроможність підприємства, які найчастіше зустрічаються в економічній літературі, а саме коефіцієнти:

– поточної ліквідності (загальний коефіцієнт покриття),

– проміжної (критичною) ліквідності,

– абсолютної ліквідності,

– платоспроможності,

– ліквідності грошового потоку,

– достатності грошового потоку,

– рентабельності грошового потоку.

Кредитний ризик має місце у фінансовій діяльності підприємства у разі надання ним товарного або споживчого кредиту покупцям.

Чинники виникнення кредитного ризику для підприємства можна сформулювати таким чином:

1) відсутність повної та достовірної інформації про компанії-дебітори; компанія не приділяє достатньої уваги оцінці кредитоспроможності клієнтів і аналізу ефективності комерційного кредитування;

2) недостатній контроль над роботою з простроченою дебіторською заборгованістю;

3) розрізненість відомостей про наявну дебіторську заборгованість, що викликана нерозвиненістю системи внутрішніх комунікацій в компанії (між відділами і управліннями, між філіями і центром, і так далі).

Ефективне управління кредитним ризиком припускає оптимізацію розмірів і забезпечення своєчасної інкасації заборгованості покупців за товари, роботи послуги (дебіторській заборгованості). Для визначення якості дебіторської заборгованості та рівня кредитного ризику розглянемо групу коефіцієнтів, які дозволяють це оцінити, і це наступні коефіцієнти:

– співвідношення оборотних активів і дебіторської заборгованості,

– можливої інкасації поточної дебіторської заборгованості,

– оборотності дебіторської заборгованості.

2. Формування інформаційної бази за кожним показником.

Важливою умовою ефективності рейтингового методу є створення історичної бази даних за показниками фінансово-господарської діяльності підприємства. На підставі цієї бази розраховуються значення відібраних фінансових показників, серед яких визначаються умовно-еталонні, і періодично коригуються.

3. Розробка алгоритму рейтингової оцінки рівня ризиків.

Розробка алгоритму включає вибір методу аналізу даних і способу оцінки рівня ризиків.

Для оцінки значень показників може використовуватися оцінна шкала, метод суми місць, а також таксонометричний метод.

Найбільш доступним є спосіб рейтингування за допомогою оцінної шкали.

Оцінна шкала – це низка груп (інакше балів), що безперервно посилюються або послабляються, побудована з метою визначення кількісної оцінки процесу або явища. Оцінна шкала може бути

представлена простими балами або складними (розрахованими у відсотках (%) від максимального значення та ін. способами).

Побудова шкали оцінних значень відбувається за наступною схемою:

1) розрахунок відібраних фінансових показників на підставі статистичних даних фінансової звітності за декілька звітних періодів, що зберігаються в інформаційній базі. Більша кількість періодів є пріоритетною;

2) визначення умовно-еталонного значення показника.

Оскільки коефіцієнти підібрані таким чином, що найкращим є найбільше значення, отже, як еталонний приймаємо найбільше значення в динамічному ряду.

На цьому етапі доцільно використовувати дані, які відносяться до періодів, протягом яких макроекономічна ситуація в регіоні, в галузі, економічний стан підприємства були стабільними.

Для визначення категорій рівня ризиків доцільно провести розрахунки за даними звітності аналогічних підприємств (конкурентів) і для кожного підприємства вибрати умовно-еталонні значення;

3) визначення середньоквадратичного відхилення за кожною групою фінансових коефіцієнтів.

Коефіцієнти, розраховані за даними звітності стандартизуються відносно еталонного значення за формулою

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_i}, \quad (1)$$

де a_{ij} – поточне значення кожного з коефіцієнтів, що характеризують певний фінансовий ризик; $\max a_i$ – умовно-еталонне значення для кожного коефіцієнта; X_{ij} – стандартизовані показники рівня аналізованих фінансової ризиків.

Для кожного фінансового ризику, що аналізується значення його рейтингової оцінки визначається за формулою

$$R_j = \sqrt{(1 - X_{1j})^2 + (1 - X_{2j})^2 + \dots + (1 - X_{nj})^2}. \quad (2)$$

Чим менше значення рейтингової оцінки (R), тим менше рівень ризику;

4) визначення категорій рівня ризику.

Для визначення категорій рівня ризику доцільно використовувати дані про рейтингову оцінку (R), розраховані або на підставі звітності підприємств (конкурентів), або використовуючи дані

інформаційної бази підприємства, що аналізується, за минулі періоди. Отримані значення рейтингової оцінки за кожним підприємством або для кожного звітного періоду заносяться в таблицю, де за рядками записані аналізовані фінансові ризики, а за стовпцями номера підприємств або періодів. Далі отримана низка значень ділиться на 4 групи, використовуючи кватильний коефіцієнт варіації. Першій групі з найменшим значенням середньоквадратичного відхилення привласнюється за шкалою ранг 1 – «безризиковий», далі відповідно 2 – «мінімальний ризик», 3 – «критичний ризик», 4 – «неприпустимий ризик». Кожному рангу співвідноситься інтервал значень показників, віднесених до даної групи.

Таким чином, сформувавши оцінну шкалу по чотирьох рівнях ризику, далі розраховуються значення окремо для кожного виду аналізованих ризиків за поточним фінансовим станом підприємства або за запланованими значеннями. Фактичним значенням привласнюється ранг відповідно до оцінної шкали.

Таким чином, можна оцінити стан схильності до фінансових ризиків підприємства як: безризикове, з мінімальним ризиком, з критичним ризиком, з неприпустимим ризиком.

Висновки. Застосування рейтингового методу дозволяє оцінити рівень фінансових ризиків підприємства, як для поточного аналізу діяльності, так і під час планування стратегії розвитку підприємства. Вивчення методів побудови рейтингової оцінки дозволило сформулювати механізм проведення аналізу фінансових ризиків підприємства за допомогою рейтингового методу.

Список літератури

1. Ковалев, В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : Велби, 2002. – 424 с.
2. Ковалев, В. В. Финансы организаций (предприятий) [Текст] : учебник / В. В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – М. : Велби : Проспект, 2006. – 352 с.
3. Костирко, Р. О. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / Р. О. Костирко. – Х. : Фактор, 2007. – 784 с.
4. Баканов, М. И. Теория экономического анализа [Текст] : учебник / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 416 с.
5. Лук'янова, В. В. Економічний ризик [Текст] : навч. посібник / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с.
6. Гайдар, С. М. Комплексна оцінка фінансової стійкості торгівельних підприємств [Текст] / С. М. Гайдар // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2 ч. / ХДУХТ– Х., 2009. – Вип. 1 (9), ч. 1.

7. Власова, Н. О. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємств роздрібною торгівлі [Текст] : монографія / Н. О. Власова, Т. С. Пічугіна, П. В. Смірнова ; ХДУХТ – Х., 2010. – 222 с.

8. Кизим, Н. А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий [Текст] : монография / Н. А. Кизим, И. С. Благуи, Ю. С. Копчак. – Х. : ИНЖЭК, 2004. – 144 с.

9. Тевелева, О. В. Метод рейтинговой оценки для выбора направления поиска производственных резервов [Текст] / О. В. Тевелева // Кузнечно-штамповочное производство. 2006. №9. – С. 36–40.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Фошан, 2011.

УДК 658.784:658.87

К.С. Олініченко

ТОВАРНІ ЗАПАСИ В РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто сутність товарних запасів і визначено їх місце в господарській діяльності торговельних підприємств. Виявлено основні чинники, що визначають розмір товарних запасів та ефективність їх використання.

Рассмотрена сущность товарных запасов и определено их место в хозяйственной деятельности торговых предприятий. Выявлены основные факторы, определяющие размер товарных запасов и эффективность их использования.

The essence of commodities supplies is considered and their place in of trade enterprises's economic activity is certain. The basic factors, which have influence on the process of capital forming in the trade enterprises, are exposed.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток торговельної галузі як системи неможливий без участі роздрібною торгівлі, яка виступає в ролі активного учасника споживчого ринку й сполучною ланкою між виробником і споживачем. У сучасних умовах господарювання роздрібною торгівля характеризується все більшим ускладненням структури, обумовленим розширенням масштабів діяльності, ростом обсягу циркулюючих по її каналах мас товарів, збільшенням числа структурних елементів і різноманіттям їх зв'язків між собою й постачальниками. Усі ці обставини вимагають нових підходів до управління торговельним підприємством і галуззю в цілому. У складних умовах функціонування роздрібною торгівлі одним